

ЛЕТИЧЕВСЬКА О. М.

Летичевська Оксана Миколаївна – кандидатка мистецтвознавства, наукова співробітниця відділу музикознавства та етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6103-7072>

**ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ Л. М. ВЕНЕДИКТОВА
У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Спираючись на опубліковані матеріали, дослідження архіву Національного академічного театру опери та балету України імені Тараса Шевченка (Національної опери України), записані інтерв'ю з Л. М. Венедиктовим, його колегами та учнями, а також особисті спостереження авторки статті, розглянуто значення творчого доробку митця, а також його педагогічної та музично-громадської діяльності у річці розвитку українського музичного мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Як найголовнішу справу життя та найбільше творче досягнення Л. Венедиктова висвітлено його багаторічну працю головним хормейстером Національної опери України. Керований ним понад 40 років колектив під його орудою досяг найвищого рівня виконавської майстерності та набув значення еталону втілення багатогранних можливостей хорового виконавства в оперних виставах.

Приділено увагу й іншим аспектам творчої реалізації Л. Венедиктова, зокрема як диригента оперних вистав, що підкреслило його глибоке осягнення засад оперної драматургії та особливостей оперного виконавства. Детальна обізнаність із процесами роботи всіх підрозділів і служб театрального колективу, відповідальність та особиста харизма забезпечили також його успішну діяльність на посаді директора театру в складний період капітального ремонту будівлі установи та активізації зарубіжних гастролей трупи. Окремий акцент зроблено на висвітленні педагогічної діяльності Л. Венедиктова в Національній музичній академії України, яка, у поєднанні з його творчою практикою, створила універсальний за сутністю метод виховання музикантів і забезпечила спадковість та безперервність виконавських традицій.

Ключові слова: творчість Л. Венедиктова, педагогічна діяльність Л. Венедиктова, оперно-хорове виконавство, українська хорова школа.

Постановка проблеми. У 2024 році відзначалося 100-річчя від Дня народження видатного музиканта, хорового диригента, педагога, музичного діяча, народного артиста України, Героя України Лева Миколайовича Венедиктова. Поміж інших нагород, якими були означені його професійні досягнення – звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, народного артиста України, лауреата Премії імені Миколи Лисенка, кавалера Ордена князя Ярослава Мудрого трьох ступенів, ордена «За заслуги перед Республікою Італія», обрання членом-кореспондентом Національної академії мистецтв України.

60 років життя Л. Венедиктов віддав роботі в Національній опері України, де від 1954-го працював хормейстером, диригентом, упродовж п'яти років (1986–1991)

був директором і понад чотири десятиліття (1972–2013) – головним хормейстером. Оперний хор, який став справою життя та найголовнішим творчим досягненням Л. Венедиктова, було визнано унікальним мистецьким феноменом як в Україні, так і за її межами. Цей хоровий колектив досяг найвищого рівня виконавської майстерності та набув значення еталону втілення багатогранних можливостей хорového виконавства в оперних виставах. Роботу музиканта-практика Лев Миколайович сполучав із педагогічною діяльністю в Національній музичній академії України, де працював від 1949 року асистентом викладача, від 1959-го – викладачем, у 1979-му отримав звання професора, в період 1971–1982 років завідував кафедрою хорového та оперно-симфонічного диригування. За час роботи (понад 6 десятиліть!) виховав кілька поколінь українських хорових диригентів.

Аналіз творчої та викладацької праці Л. Венедиктова є актуальним і необхідним для формування цілісної картини розвитку сучасного українського музичного виконавства й педагогіки. Творча і педагогічна спадщина Майстра, а також його музично-громадська діяльність мають вагому цінність як для дослідників сучасного українського хорového мистецтва, так і для музикантів-практиків.

Аналіз останніх досліджень. Окрім опублікованих раніше матеріалів, присвячених роботі Л. Венедиктова як оперного хормейстера, та багаторічних спостережень авторки статті, бесід і записаних прижиттєвих інтерв'ю з ним, крайнім часом було записано й проаналізовано ряд інтерв'ю-спогадів із колегами та учнями Майстра, які відкривають ширший погляд на різні аспекти його діяльності в оперному театрі та Київській консерваторії, а також різноманітні грані творчої особистості.

Мета даної статті – проаналізувати значення професійного, педагогічного, громадського та особистісного впливу Л. Венедиктова на розвиток сучасного українського хорového та оперного мистецтва, музичної освіти, збереження виконавських традицій і в ширшому значенні – розвиток сучасної української музично-виконавської культури.

Виклад основного матеріалу. Лев Миколайович Венедиктов пройшов довгий, яскравий і по-справжньому плідний творчий шлях, не доживши лише сім років до 100-річчя. Його творчий доробок як оперного хормейстера вимірюється майже сотнею вистав і концертних програм, аншлагами на рідній київській сцені та надзвичайним успіхом під час зарубіжних гастролей, а педагогічний – вихованням кількох генерацій високопрофесійних хорових диригентів, які зараз працюють із хоровими колективами різного виконавського профілю.

Ще за життя Лева Миколайовича огортала аура легендарності. Він був визнаним авторитетом, метром, до думки якого прислухалися, в якого питали поради навіть зрілі музиканти. Енциклопедична обізнаність Л. Венедиктова у музичному репертуарі вражала, а в глибині виконавського пізнання хоровой та оперної творчості йому, можливо, не було рівних серед сучасників. За висловом завідувача кафедри хорového диригування Героя України Євгена Савчука, у класі Л. Венедиктова «навчання відбувалося на тому матеріалі, який був пройдений власними руками, вухами, серцем, розумом, на партитурах, перевірених власною роботою з хором, сценою та публікою»¹.

Лев Миколайович постійно перебував у центрі музичного життя Києва, України й був одним із тих, хто міг презентувати у світі найвищий рівень української хоровой культури. Виконуючи різноманітний і різностильовий оперний репертуар, він завжди наголошував на «українських тембрах» у складі свого хору, пояснюючи тим його неймовірне звучання і скромно залишаючи «за кадром» усю кропітку хормейстерську роботу над інтонуванням, ансамблем, нюансуванням, стилем, образністю, яка, власне,

¹ Інтерв'ю із Є. Савчуком записала О. Летичевська. Особистий архів О. Летичевської.

й «огранювала» ті голоси, обумовлюючи неповторне звучання «венедиктівського» хору.

Так складалося, що не часто він презентував у світі саме українську музику, але кожна з цих подій ставала для західної аудиторії справжнім відкриттям українського музичного мистецтва у його високопрофесійному та досконалому виконавському втіленні (згадаймо, наприклад, виконання опери М. Лисенка «Тарас Бульба» на фестивалі у Вісбадені в Німеччині 1982 року та програми української хорової музики а *sappella*, з якими хор театру гастролював Австрією та Нідерландами в 1990-х).

Л. Венедиктов ніколи не приховував, що формування його власного величезного професійного досвіду, особливо у молоді роки, відбувалося у співпраці з видатними музикантами, від яких він всотував знання і традиції виконавської майстерності. Під час хорових репетицій, занять зі студентами, а також у численних інтерв'ю Лев Миколайович постійно згадував і розповідав про диригентів Н. Рахліна, В. Тольбу, К. Сімеонова, хормейстерів Н. Городовенка, К. Пігрова, Д. Загрецького та інших митців, із якими його зводила творча доля. У прищепленні молодим музикантам найвищих стандартів виконавства він, безперечно, вбачав особисту життєву місію, вважав дуже важливим збереження пам'яті про видатних музикантів минулого й передання цього досвіду учням і колегам.

Попри завантаженість у театрі й консерваторії, він ще знаходив час писати і публікувати в пресі статті зі спогадами про видатних колег. Думаю, якби йому вистачило часу написати книгу (бо мав таке бажання), то було б одне з найцінніших видань, присвячених новітній історії українського хорового музичного мистецтва.

Лев Венедиктов народився у далекому 1924 році у місті Тамбові ще в часи, коли в будинках не було ані телебачення, ані радіо, ба й навіть електричного світла. Дитячі спогади зафіксували вечори, коли в гості приходили батькові друзі-музиканти і разом грали на музичних інструментах, співали хорові твори та уривки з опер. Батько Микола Якович – хормейстер, регент і композитор, який отримав освіту у Придворній співацькій капелі та Санкт-Петербурзькій консерваторії, став першим провідником у музичний світ і, власне, лишився вчителем і наставником сина все подальше життя. Далі були музична школа й Борисоглібське музичне училище по класу фортепіано, плани вступу до консерваторії. Але сталося так, що восени 1941-го 17-річного Лева мобілізували до армії у складі музичного ансамблю Північнокавказького військового округу, організованого та очолюваного його батьком у Ростові. Так під час Другої світової війни розпочалася кар'єра військового музиканта, а після численних концертних виступів у складі музичних бригад на Волховському і Карельському фронтах Л. Венедиктов опинився у звільненому від гітлерівців Києві, де на базі батькового колективу було створено Музичний ансамбль Київського військового округу, в якому й продовжив служити Лев Миколайович.

Улітку 1944 року було оголошено перший набір до Київської консерваторії після її повернення з евакуації, і Венедиктов-старший наполіг на тому, щоб син подавав документи для вступу. Це було непросто, адже піаністичну техніку під час війни було втрачено. Все змінила доленосна зустріч із деканкою диригентського факультету Елеонорою Павлівною Скрипчинською, яка спрямувала Л. Венедиктова на опанування фаху хорового диригента в класі її чоловіка Григорія Гурійовича Верьовки. У роки консерваторського навчання Елеонора Павлівна була для молодого музиканта професійною порадицею і дружньою заступницею (а це було потрібно, бо служба в ансамблі часто не давала можливості вчасно складати іспити й Л. Венедиктова сім разів відраховували за неуспішність).

Велику вдячність і пошану до вчителів – засновників кафедри хорового диригування Національної музичної академії України – Лев Миколайович проніс через усе життя. Згодом, уже працюючи педагогом консерваторії у тому ж класі, де колись викладав Григорій Верьовка, він створив для просвітництва студентів

спеціальну експозицію, присвячену своїм учителям та заснованому Г. Верьовкою Академічному народному хору, що й нині носить його ім'я. Із повагою і захопленням згадував завжди Венедиктов інших консерваторських наставників тодішнього «зіркового» повоєнного професорсько-викладацького складу: Пилипа Козицького, Михайла Скорульського, Фріду Аерову, Маріанну Гейліг, Лію Хінчін, Онисію Шреєр-Ткаченко. А поруч ще працювали композитори та диригенти Михайло Вериківський, Григорій Компанієць, Веніамін Тольба, Натан Рахлін, Лев Ревуцький, Борис Лятошинський.

Після закінчення навчання у період 1949–1954 років Лев Миколайович обіймав посаду диригента й художнього керівника Ансамблю Київського військового округу, тепер Національного ансамблю пісню і танцю Збройних Сил України. Практика роботи з чоловічим хоровим складом, яку він розпочав тоді у КВО, відіграла роль у накопиченні досвіду для подальшої роботи з оперним хором. Яскрава емоційність, темброва різноманітність, досконалість ансамблю та нюансування в епізодах звучання чоловічого хору у виставах «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Лоенгрін» Р. Вагнера, «Хованщина» М. Мусоргського та інших вражали кожного, кому пощастило слухати оперний хор у часи роботи Л. Венедиктова.

Виконавська культура самого Ансамблю КВО, до якого він потім повертався на певний час у 1970-ті роки, будучи вже зрілим майстром, теж була піднята ним на високий рівень. Колектив не раз отримував нагороди на оглядах військових ансамблів, запрошувався до участі у святкових концертах, успішно гастролював за кордоном, зокрема, у Великій Британії (1971). Оскільки в ансамблі проходило військову службу багато музикантів, Л. Венедиктов певною мірою сприяв їхньому професійному формуванню. Одним із артистів хору в той час був нинішній керівник Національної заслуженої академічної капели України «ДУМКА» Є. Савчук, котрий сьогодні з теплотою згадує репетиції Л. Венедиктова, на яких ансамбль виконував серйозну академічну програму, хори з опер, світову класику. Іншим учасником ансамблю тоді, а згодом і його диригентом, був майбутній видатний композитор Іван Карабиць, якого Лев Миколайович заохочував робити аранжування для оркестру¹.

Але консерваторія не відпустила Л. Венедиктова від себе. Обіцянкою диригувати виставу в оперній студії Г. Верьовка заманив його в аспірантуру, а також узяв до свого класу асистентом. Там, до речі, Лев Миколайович познайомився з майбутньою дружиною, також ученицею Г. Верьовки Майєю Павлівною Гусаровою (Венедиктовою), яка стала його супутницею і надійною опорою у подальшому житті.

За час викладацької роботи в консерваторії від 1959 до 2013 року Л. Венедиктов підготував понад 160 випускників, поміж яких – керівники відомих хорових колективів, народні артисти України, заслужені діячі мистецтв, лауреати всеукраїнських і міжнародних конкурсів. Усі вони мали щасливу можливість долучитися до самих основ диригентської роботи Л. Венедиктова, таких як глибокий аналіз естетичного підґрунтя, стилістичних особливостей і художньої образності виконуваних творів, цілеспрямованість і вимогливість у реалізації поставлених творчих завдань, оволодіння широким діапазоном засобів виразної та лаконічної мануальної диригентської техніки, необхідної для втілення виконавського задуму. А ще відчуті неперевершений шарм, гумор, інтелект і багатство творчого й життєвого досвіду професора, який і в ореолі заслуженого визнання та слави зберігав простоту, доступність у спілкуванні, властиву справжнім мудрецам та аристократам духу.

«Навіть не знаю, чи можна використовувати поняття “метод” щодо способу його викладання, – згадує випускниця Л. Венедиктова, заслужена діячка мистецтв України, художня керівниця дитячого хору «Щедрик» Маріанна Сабліна. – Заняття ніколи не базувалися на подоланні суто технічних труднощів диригування, не

¹ Інтерв'ю із Є. Савчуком записала О. Летичевська. Особистий архів О. Летичевської.

пам'ятаю жодних розлогих розмов на ці теми. Натомість було суцільне емоційне захоплююче музикування, яке поглинало і розчиняло всі ці технічні моменти. Сам Лев Миколайович і був тим “методом”, а його великий і спокійний розум та беззаперечний професіоналізм насправді виховували»¹.

«Викладацький і музичний авторитет Л. Венедиктова був величезний, – розповідає інша учениця маестро, заслужена артистка України, керівниця студентського хору «Аніма» Київського національного університету культури і мистецтв Наталія Кречко. – Йому не треба було наполягати на нашій присутності на заняттях, чи нагадувати про терміни вивчення партитури. Як правило, ми всі приходили разом і сиділи в класі до завершення занять. Слухати його було неймовірно цікаво. Важко виділити, який аспект його інтелекту і фахових знань вражав більше: зауваження щодо особливостей нотного письма композитора; роздуми про методи досягнення необхідного звучання хору чи оркестру; спогади, що допомагали краще зрозуміти задум автора; багатство асоціативного ряду, який пробуджував творчу уяву студента...»²

На посаді завідувача кафедри диригування консерваторії Лев Миколайович запам'ятався допомогою студентам і педагогам, ухваленням рішень, які сприяли найповнішій реалізації їхніх професійних можливостей. Зокрема, завдяки його зусиллям була відкрита асистентура-стажування на хоровій кафедрі. Він постійно опікувався творчим взаємообміном між консерваторією та іншими навчальними закладами України й колишнього СРСР, запрошував на державні іспити головами приймальної комісії відомих майстрів хорової справи, таких як Дмитро Загрецький або Клавдій Птиця.

І все ж найголовнішою та найважливішою справою життя Л. Венедиктова була його робота з хором Національної опери України, до якого він був запрошений на початку 1954 року тодішнім головним диригентом театру Володимиром Пірадовим і директором Віктором Гонтарем. Останній тоді, завдяки невтомній енергії (та маючи безумовну підтримку тестя Микити Хрущова), сприяв розширенню театральної трупи, її поповненню молодими талановитими музикантами. То був час творчого піднесення й амбітних планів, коли до театру прийшли такі «зіркові» солісти, як Б. Руденко, Є. Мірошниченко, З. Христинч, В. Тимохін, К. Огневий, а трохи пізніше – Л. Чконія, А. Солов'яненко, Ю. Гуляєв, М. Кондратюк та інші.

Головним хормейстером у цей період був також молодий, амбітний і талановитий Володимир Колесник, теж учень Г. Верьовки, і з ним у Венедиктова склалися гарний професійний тандем і дружні стосунки. Вони разом працювали над зміцненням театального хору, поповнення його новими голосистими співаками, їх «уведення» до обширного поточного оперного репертуару. Прагнення професійного зростання підштовхнуло їх і до практики диригування виставами, яку вони опановували як асистенти видатного майстра, диригента Володимира Тольби.

Розповідаючи про початок роботи в оперному театрі, Венедиктов зізнавався: від перших днів почувався дуже природно, «ніби там і народився». Символічно, що першими постановками, над котрими він самостійно працював як хормейстер, стали українські опери: відроджена із забуття «Катерина» М. Аркаса, чарівна Лисенкова «Різдвяна ніч», опера «Назар Стодоля» К. Данькевича. Спільно з В. Колесником Лев Миколайович брав участь у постановках великих оперних полотен, таких як «Війна і мир» С. Прокоф'єва, «Лоенгрін» Р. Вагнера, «Хованщина» М. Мусоргського, «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича. Багато для професійного досвіду давала співпраця з диригентами-постановниками В. Тольбою і К. Сімеоновим.

¹ Спогади М. Сабліної. Особистий архів О. Летичевської.

² Спогади Н. Кречко про Л. Венедиктова. Особистий архів О. Летичевської.

Продовжувалася й власна диригентська практика. У репертуарі Л. Венедиктова було сім оперних вистав, поміж яких «Бал-маскарад» Дж. Верді, «Милана» Г. Майбороди, власні постановки «Манон» Ж. Массне та «Фра-дияволо» Д. Обера. Під орудою Л. Венедиктова наприкінці 1960-х років у виставах театру співали відомі світові оперні зірки Луїджі Оттолліні (Італія), Жан Пірс (США), Зінаїда Палі, Арте Флореску (Румунія). Як уже згадувалося, його запрошували диригувати Ансамблем КВО під час відповідальних концертів і закордонних гастролей.

Здається, все сприяло розвитку кар'єри оперно-симфонічного диригента Л. Венедиктова, але доля розпорядилася інакше, повернувши його до оперного хору. Всотування порад та осмислення досягнень старших колег, постійне професійне самовдосконалення й, зрештою, набутий досвід роботи над виставами як хормейстера і диригента створили міцне підґрунтя для подальшої діяльності. Л. Венедиктов був призначений головним хормейстером у 1972-му та обіймав її майже 40 років.

Без перебільшення можна сказати, що створений ним хоровий колектив був унікальним як у масштабах колишнього радянського союзу, так, можливо, і у світових вимірах. Висновок напрашується на основі спогадів сучасників і збережених в архіві театру відгуків-публікацій, що супроводжували закордонні виїзди колективу в добу «залізної завіси» та пізніших гастролей уже в часи Незалежності України. Починаючи від формування голосового складу і закінчуючи вражаючими ефектами виконавського нюансування, оперний хор Л. Венедиктова був найповнішим утіленням того, чим має бути: повноцінною, а в деякі моменти й визначальною складовою музичної драми та одночасно неповторним виконавським феноменом, створеним талантом, працею і самою особистістю унікального Майстра.

Концепція оперного хору Л. Венедиктова йшла від глибокого розуміння природи оперного мистецтва. Він любив голоси, тембральність, культивував хоровий спів «на великому звуці», розумівся на специфічних виконавських прийомах, притаманних музичній драматургії видатних оперних композиторів – Дж. Верді, Р. Вагнера, М. Мусоргського. Узагалі мав феноменальне відчуття музичного стилю, особливо національного, і умів яскраво передавати його в хоровому звучанні. Л. Венедиктов володів майстерністю відтворення драматичної дії у хоровому звучанні й досягав цього за допомогою широкого діапазону виражальних засобів: тонкого нюансування тембрального забарвлення, багатства динаміки – від *pianissimo* до вражаючого *fortissimo*, рухливої агогіки, розмаїття виконавських штрихів. «Ми постійно перебували у творчій майстерні нашого Маестро, – пригадує учасниця хору Л. Венедиктова, заслужена артистка України Наталія Мірошниченко, – де оперна партитура оживала, з'являлися створені композиторами персонажі з різних епох, країн, соціальних верств. Лев Миколайович добивався великого різноманіття у звукових характеристиках усіх цих образів. А ще він знав як розставити хор на сцені, щоби він звучав якнайкраще. Режисери, які працювали з нами, завжди з радилися з головним хормейстером»¹.

Л. Венедиктов розумів, відчував і міг реалізувати весь можливий потенціал виразності хорового звучання в оперному синтезі. Надзвичайно цінували його і багато в чому завдячували успіхом своїх оперних постановок диригенти Стефан Турчак, Іван-Ярослав Гамкало, Олег Рябов, Володимир Кожухар, Микола Дядюра.

Лев Миколайович був не лише оперним хормейстером, – завдяки величезному досвіду і таланту він являв собою справжню «людину театру». Митець прекрасно розумів особливості оперного вокалу, – постійно спостерігаючи й аналізуючи творчість видатних співаків, давав поради солістам, які до нього зверталися. Він добре знав оперні симфонічні партитури та завжди міг допомогти диригентові вистави, усвідомлював закони сценічної дії і оперної мізансцени, тому режисери цінували його

¹ Інтерв'ю з Н. Мірошниченко записала О. Летичевська. З особистого архіву О. Летичевської.

думку, а одного разу сам успішно здійснив постановку опери М. Мусоргського «Хованщина» у Франції, врятувавши міжнародний сценічний проєкт.

Досконала орієнтація у специфіці функціонування оперно-театрального колективу та особиста харизма дозволили Л. Венедиктову успішно застосувати організаційно-адміністративні здібності у складний період капітального ремонту будівлі театру, поєднаний з активізацією зарубіжної гастрольної діяльності трупі. Не дуже довге (1986–1991), але знакове перебування Лева Миколайовича на посаді директора показало, що оперний театр був для нього не лише місцем реалізації виконавських амбіцій. Він розумів театр як цілісний організм, у котрому діяльність кожного підрозділу залежить від роботи всіх інших, – дім для тих, хто в ньому працює і творить.

Сьогодні, перейшовши поріг Національної опери України, ми можемо бачити плоди зусиль Лева Миколайовича. Адже саме він на посту директора, завдяки енергії та організаторським здібностям, зміг врятувати ситуацію і завершити багатостраждальний ремонт величезного приміщення, попідкувавшись і про новий орган, і про міцні віденські стільці у глядацькій залі, і ще про багато чого необхідного як для відвідувачів, так і працівників театру.

Ще у радянські часи трупа подорожувала з оперними виставами в Румунії, Німеччині, тодішній Югославії та інших країнах, де критика давала високі оцінки хору Л. Венедиктова, називаючи його одним із найкращих хорів світу, відзначаючи вражаючу експресію його звучання, багатство і різноманіття тембрів, вишуканість нюансування. Після великого успіху на гастролях у Мадриді (1979) на київський колектив звернули увагу європейські імпресарію. Трупу двічі (1982 та 1986) запрошували на оперні фестивалі до німецького Вісбадена й на відомий музичний фестиваль на Боденському озері (1990), де наші артисти виступали поруч із визнаними європейськими солістами та музичними колективами. Як хормейстера Л. Венедиктова особисто запрошували для оперних постановок до театрів Варшави, Ніцци, Загреба.

Зі встановленням Незалежності України колектив Національної опери, у тому числі й хор, отримав нові можливості для гастрольної активності. Заслужений успіх мали вистави у Франції, Австрії, Бразилії, Нідерландах, країнах Скандинавії. І критики повсюдно відмічали вражаючу майстерність хору. Новим напрямком його діяльності стали концертні програми з оркестром і солістами театру. Європейська аудиторія високо оцінила виконання Реквієму Дж. Верді на музичному фестивалі у Страсбургу (1993), програму української хорової музики а саррелла, представлену під час гастролей у Нідерландах і на Дунайському фестивалі в Австрії (1995).

Л. Венедиктов завжди з великим пієтетом ставився до українського оперного репертуару і дбав про втілення його в театрі на високому професійному рівні. Постійною візитівкою театру були яскраві народні хорові сцени опер «Наталка Полтавка» і «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Крім згаданих творів, він брав участь у постановці опер «Наймичка» М. Вериківського, «Золотий обруч» Б. Лятошинського, чотирьох опер Г. Майбороди («Милана», «Тарас Шевченко», «Арсенал», «Ярослав Мудрий»), опери О. Білаша «Прапороносці». Плідною була співпраця з Мирославом Скориком, який зробив редакції поставлених за участю Л. Венедиктова опер «На Русалчин Великдень» М. Леонтовича, «Анна Ярославна королева Франції» А. Рудницького, зрештою, ідеться й про епічні хорові сцени в опері М. Скорика «Мойсей».

Характеристика творчої постаті Л. Венедиктова як хорового диригента, знавця оперного мистецтва і педагога буде неповною без осягнення масштабу його особистості. Він був людиною високої культури і справжньої аристократичності поведінки, прагнув найвищої якості у роботі, однак завжди досягав цілей за допомогою «м'якої сили», зберігаючи демократичність і щирість, демонструючи

повагу до колег. Мав гострий розум і енциклопедичну обізнаність. Цікавився усім та мав підхід до кожного. А ще вирізнявся неабияким почуттям гумору, яке згадує кожен, кому пощастило спілкуватися з Левом Миколайовичем.

Багаторічний творчий і педагогічний доробок та енергетичний вплив феноменальної особистості Л. Венедиктова продовжує наснажувати наше сьогодення через творчість його учнів. Поміж них – відомі українські хорові та симфонічні диригенти Богдан Пліш, Наталія Кречко, Маріанна Сабліна, Анжела Масленнікова, Олена Радько, Наталія Нехотяєва, Тіберій Яцкулинець, Вікторія Розбинська, Володимир Шейко, Микола Лисенко, Кирило Карабиць, диригент і композитор Віктор Степурко, музикознавиця Галина Степанченко та багато інших.

Висновки. Зібрані та проаналізовані інтерв'ю і спогади колег та учнів Л. Венедиктова підтверджують, що творча діяльність керівника унікального в Україні й світі оперного хору мала великий вплив, а також упродовж десятиріч багато в чому визначала обличчя нашого головного оперного театру – Національної опери України. Його універсалізм «людини театру», який сполучав професійну діяльність хормейстера, диригента, організатора театральної справи, відіграв значну роль у розвитку українського оперного мистецтва в кожному з тих непростих періодів, котрі проходила наша країна на історичному шляху і театр разом із нею.

Багаторічна педагогічна праця Л. Венедиктова сприяла вихованню кількох поколінь музикантів високого гатунку й становить значний внесок у розвиток української диригентсько-хорової школи. Основним завданням освітньої роботи Лев Миколайович завжди вважав виховання творчої індивідуальності, а своєю місією – аналіз досвіду попередників і колег, передачу власного досвіду музиканта-практика учням, забезпечуючи тим самим безперервність національних виконавських традицій.

Виконавська й педагогічна сфери професійного життя Л. Венедиктова, за оцінками сучасників, сформували епоху в історії Національного театру опери та балету України і Національної музичної академії України. Масштабність, а також суспільна вагомість його доробку засвідчують визначний особистий внесок Майстра у розвиток сучасного українського музичного мистецтва.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2025

Отримано після доопрацювання 15.11.2025

Прийнято до друку 21.11.2025

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Гамкало, І.-Я., 2014. Легенда оперного хору. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, 4(25), сс.24–30.
2. Каравацька, Л., 2013. Майстер: життєвий і творчий шлях Л. Венедиктова. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, 4(21), сс.139–152.
3. Летичевська, О., 2018. *Хорове виконавство в оперній виставі: творчість Л. М. Венедиктова: монографія*. Київ: НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського.
4. Радик, Д., 2022. *Кафедра хорового диригування Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ: НМАУ імені П. І. Чайковського.
5. Станішевський, Ю., 2002. *Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка: історія і сучасність*. Київ: Музична Україна.
6. Степанченко, Г., 2005. Професія – диригент хору (Творчий досвід Л. М. Венедиктова як диригента і хормейстера). *Музична україністика: сучасний вимір*, 1, сс.136–142.
7. Степанченко, Г., 2014. Хоровий всесвіт Льва Венедиктова. *Музика*, 5, сс.16–19.
8. Стефанович, М., 1968. *Київський державний академічний театр опери та балету ім. Т. Шевченка*. Київ: Мистецтво.
9. Тольба, В., 1986. *Статті. Воспоминания*. Київ: Музична Україна.
10. Туркевич, В., 1990. Кияни на «Бодензес-фестивалі». *Культура і життя*, 22 липня.

11. Туркевич, В., 2009. *Лев Венедиктов: «Справжнє творче життя – то повноводна ріка...»*: творчий нарис. Київ: Національна опера України.
12. *Інтерв'ю та спогади про Л. Венедиктова з особистого архіву О. Лєтичевської*.

REFERENCES

1. Hamkalo, I.-Ia., 2014. Lehenda opernoho khoru [The legend of the opera choir]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 4(25), pp.24–30.
2. Karavatska, L., 2013. Maister: zhyttievyy i tvorchy shliakh L. Venedyktova [Master: the life and creative path of L. Venediktov]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 4(21), pp.139–152.
3. Letychevska, O., 2018. *Khorove vykonavstvo v opernii vystavi: tvorchist L. M. Venedyktova: monohrafiia* [Choral performance in an opera performance: the work of L. M. Venedyktov: a monograph]. Kyiv: NAN Ukrainy, IMFE im. M. Rylskoho.
4. Radyk, D., 2022. *Kafedra khorovoho dyryhuvannia Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho* [Department of Choral Conducting of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music]. Kyiv: NMAU imeni P. I. Chaikovskoho.
5. Stanishevskiy, Yu., 2002. *Natsionalnyi akademichnyi teatr opery ta baletu Ukrainy imeni Tarasa Shevchenka: istoriia i suchasnist* [The Taras Shevchenko National Academic opera and ballet theatre of Ukraine: history and present]. Kyiv: Muzychna Ukraina.
6. Stepanchenko, H., 2005. Profesiiia – dyryhent khoru (Tvorchy dosvid L. M. Venedyktova yak dyryhenta i khormeistera) [Profession – choir conductor (Creative experience of L. M. Venediktov as a conductor and choirmaster)]. *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir*, 1, pp.136–142.
7. Stepanchenko, H., 2014. Khorovyyi vsvit Lva Venedyktova [The choral universe of Lev Venediktov]. *Muzyka*, 5, pp.16–19.
8. Stefanovych, M., 1968. *Kyivskiyi derzhavnyi akademichnyi teatr opery ta baletu im. T. Shevchenka* [The T. Shevchenko Kyiv state academic opera and ballet theatre]. Kyiv: Mystetstvo.
9. Tolba, V., 1986. *Stati. Vospominaniya* [Articles. Memories]. Kyiv: Muzychna Ukraina.
10. Turkevych, V., 1990. Kyiany na "Bodenzeie-festyvali" [Kyiv Residents at the "Bodensee Festival"]. *Kultura i zhyttia*, 22 lypnia.
11. Turkevych, V., 2009. *Лев Венедиктов: "Справжнє творче життя – то повноводна ріка...": творчий нарис* [Lev Venedyktov: "A true creative life is a full-flowing river...": a creative essay]. Kyiv: Natsionalna opera Ukrainy.
12. *Інтерв'ю та спогади про Л. Венедиктова з особистого архіву О. Лєтичевської* [Interview and memories about L. Venedyktov from the personal archive of O. Letychevska].

LETYCHEVSKA OKSANA

Letychevska, Oksana, PhD, a Research Fellow at the Department of Music Studies and Ethnomusicology at Rylskiyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of NAS of Ukraine. (Kyiv, Ukraine).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6103-7072>

THE SIGNIFICANCE OF LEV VENEDYKTOV'S CREATIVE PERSONALITY IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MUSICAL AND PERFORMANCE ART

Abstract. Relevance of the study. 2024 marked the centenary of the birth of Lev Mykolaiovych Venediktov, an outstanding Ukrainian musician, choral and opera conductor, teacher, public figure, People's Artist and Hero of Ukraine. His 60-year-long service to the National Opera of Ukraine, including almost four decades as its chief chorus master, represents one of the most remarkable chapters in the national history of music performance. An analysis of his artistic and pedagogical legacy is essential for understanding the development of Ukrainian choral and operatic

performance, as well as the continuity of educational traditions in the second half of the 20th and early 21st centuries.

Main objectives and scientific novelty. The main aim of this research is to identify L. Venediktov's professional, pedagogical and public contribution to contemporary Ukrainian musical culture, to determine his influence on the development of the national performing school, and to reveal the artistic and human dimensions of his creative personality. The study provides **new insights** based on unpublished archival materials, interviews with the artist, his colleagues, students, and the author's personal observations, thus enriching academic understanding of the essence of L. Venedyktov's creative personality.

Methodology. The research uses historical, biographical, analytical, and empirical methods. Archival and press materials from the National Opera of Ukraine were examined to trace the dynamics of the choir's artistic growth. Interviews with colleagues and students were considered to reconstruct the mechanisms of Venediktov's pedagogical influence and to identify the features of his rehearsal process. The connection between the principles of L. Venedyktov's choirmaster's work and the traditions of Ukrainian opera performance was traced. The generalisation of the materials allowed us to reconstruct a comprehensive picture of his professional ethos and legacy.

Findings and conclusions. Lev Venediktov's multifaceted activity as chorus master, conductor, and pedagogue defined an entire era in the development of Ukrainian musical performance. Under his direction, the opera choir of the National Opera of Ukraine reached an exemplary level of ensemble precision, timbral richness, and stylistic authenticity, becoming a benchmark of operatic choral performance. His work as a teacher at the National Music Academy of Ukraine fostered several generations of conductors who continue his artistic principles. The study concludes that Venediktov's universalism, combining artistry, scholarship, leadership, and pedagogy, made him a key figure in shaping modern Ukrainian opera and choral art. His creative and educational legacy remains a vital link in the continuity of national musical traditions and a significant contribution to Ukrainian cultural identity.

Keywords: L. Venedyktov's creative work, L. Venedyktov's pedagogical activity, opera and choral music performance, Ukrainian choral performance tradition.